

Evrim, Devrim ve Anarşist İdeal

Elisée Reclus

1898

Evrim insana dair her şeyi kapsar. Devrim de her şeyi kapsamalıdır. Ne var ki bu koşutluk toplumların hayatındaki tek tek olaylarda her zaman belirgin değildir. Tüm ilerlemeler birbirine bağlıdır, bilğimiz ve gücümüz oranında toplumsal ve siyasi, ahlaki ve maddi, bilimsel, sanatsal, endüstriyel tüm alanlarda ilerlemeyi arzularız. Her alanda, sadece evrimci değil, bir o kadar da devrimciyiz çünkü tarihin, bir dizi hazırlığı izleyen bir dizi başarıdan başka bir şey olmadığını biliyoruz. Zihinleri özgürleştiren büyük entelektüel evrimin mantıki sonucu, bireylerin başka bireylerle ilişkilerinde özgürleşmesidir.

Evrimin ve devrimin aynı olgunun birbirini takip eden iki yönü olduğunu söyleyebiliriz. Evrim devrimden önce gelir ve devrim de, gelecek devrimlerin anası olacak olan yeni bir evrime giden yolu hazırlar. Herhangi bir dönüşüm, hayat değişmeden gerçekleşebilir mi? Bir edimin o edimi yapma arzusundan sonra gerçekleşmesi gibi, devrim de kaçınılmaz olarak evrimi takip etmek zorunda değil midir? Bu ikisi ancak ortaya çıkış zamanlarıyla birbirinden ayırt edilir. Bir tortu nehri tıkadığında, sular engelin önünde yavaş yavaş birikir ve tedrici bir evrimin sonunda bir göl şekillenir. Sonra, aniden akış yönündeki sette bir sızıntı meydana gelir, bir çakıl taşının düşüşü bir su taşmasını tetikler. Baraj bir anda sar-

sılarak çöker, boşalan göl tekrar nehir olur. Böylece küçük bir karasal devrim meydana gelir.

Eğer devrim hep evrimden sonra geliyorsa bu, çevrenin direncinden kaynaklanmaktadır: Akıntının suyu iki yakanın arasından gürülde çünkü kıyı onu yavaşlatmaktadır, gökyüzünde şimşekler çakar çünkü atmosfer buluttaki elektriğe direnç gösterir. Çevrenin hareketsizliği, maddenin her dönüşümünü ve düşüncenin her gerçekleşmesini, değişim sırasında engeller. Yeni olgu, direnç ne kadar büyükse o kadar büyük bir zorlukla ya da daha büyük bir güçle ortaya çıkar. Herder, Fransız İhtilali'nden bahsederken bu konuya değinmiştir. "Tohum toprağa düşer ve uzun zaman ölü görünür, sonra aniden filizlenir, üstünü örten sert toprağı iter, düşmanı olan kil tabakasını deşer, böylece bitki olur, çiçek verir ve meyvesi olgunlaşır." Bir de çocuğun nasıl doğduğunu düşünün. Anne rahminin karanlığında dokuz ay geçirdikten sonra, o da zarfını delerek şiddetle, bazen annesini bile öldürerek ileri fırlar. Devrimler de böyledir önceki evrimlerin zorunlu neticeleridir.

Ancak, evrimler her zaman adaletli olmadığı gibi devrimler de her zaman ilerleme değildir. Her şey değişir, doğadaki her şey ebedi bir devrimin parçası olarak hareket eder. Ama ilerlemenin olduğu yerde gerileme de olabilir ve eğer bazı evrimler hayatın

çoğalması yönünde ilerliyorsa, başkaları da ölüme doğru yönelir. Durmak imkânsızdır, bir yöne ya da ötekine doğru hareket etmek gerekir. Hastalık, yaşlılık, kangren tıpkı ergenlik gibi birer evrimdir. Kurtçukların cesede üşüşmesi, bebeğin ilk çılgılığı gibi bir devrimin gerçekleştiğinin göstergesidir. Fizyoloji ve tarih bize bazı evrimlerin gerilemeye işaret ettiğini, bazı devrimlerin ise ölümü içerdiğini gösterir.

İnsanlık tarihinin pek azını biliyoruz. Tüm bildiklerimiz birkaç bin yıl gibi kısa bir sürede yaşanan olaylar. Yine de bu deneyimler bize, evrimleri yavaş ilerlediği için çöken ve yok olan kabileler ve insanlar, kent ve imparatorluklar hakkında bilgi veriyor. Ülkelere, ulusların yakalandıkları bu hastalıklar çok katmanlı ve çeşitlidir. Orta Asya'da göllerin ve nehirlerin kurduğu, verimli arazilerin yerini tuz tortullarının aldığı muazzam genişlikteki topraklarda olduğu gibi, iklim ve toprak bozulmuş olabilir. Düşman orduları bazı bölgeleri o denli harap eder ki buralar sonsuza dek ıssız kalır; ne var ki, fetihler ve kıyımlardan, hatta yüzyıllar süren baskı dönemlerinden sonra bazı uluslar yeniden hayata dönmeyi başarmıştır. Böylece, bir ulus yeniden barbarlaşırsa ya da tümüyle yok olursa, gerilemesinin ve çöküşünün nedenlerini dış etkenlerde değil, topluluğun kendisinde ve esas yapısında aramak gerekir. Gerileme tarihini özetleyen temel bir neden -nedenlerin nedeni- var-

dır. Bu, toplumun bir kısmının diğerlerinin efendisi olması, birkaç kişinin ya da bir aristokrasinin toprak, sermaye, iktidar, eğitim ve onur tekeline elinde tutmasıdır. Bilinçsiz halk kitleleri bu az sayıda insanın tekeline karşı isyan etme iradesini göstermediği an, ölmüşler demektir; yok oluşları zaman meselesidir. Kara veba yakında bu özgürlüğü olmayan, işe yaramaz bireyler yığını temizleyecektir. Katliamlar Doğu'dan ya da Batı'dan koşuşurlar, kocaman kentler yerlerini çöle bırakır. Asur ve Mısır böyle ölmüş, Pers İmparatorluğu böyle yıkılmış ve tüm Roma İmparatorluğu birkaç büyük toprak sahibine ait olduğunda barbarlar köleleşmiş proleterlerin yerini almıştır.

Tarihteki tüm dönemler ve olaylar çift yönlü olduklarından, bunları kategorik olarak yargılamak yanlıştır. Ortaçağı ve düşüncenin karanlık gecesini sona erdiren yenilenişin örneği bize, biri çöküşe diğeri ise ilerlemeye neden olan iki devrimin nasıl aynı anda meydana gelebildiğini gösterir. Antikçağ'ın eserlerini yeniden keşfeden, kitaplarının ve öğretilerinin esrarını çözen, bilimi batıl inançlardan kurtararak insanları nesnel araştırmalara yönelten Rönesans dönemi, bir yandan da özgür kent ve beldeler döneminde tüm ihtişamıyla gelişen spontane sanat hareketinin sona ermesine neden oldu. Aniden taşarak kıyısındaki kırsal kültürleri yok

eden bir nehir gibiydi. Her Őeye yeniden baŐlamak zorunda kaldı, en azından özgün olan kadim sanat eserlerinin yerini bayağı taklitleri aldı!

Bilimin ve sanatların yeniden dođuŐu, din dűnyasında Hıristiyanlıđın bűlűnmesi yani Reformasyon’la birlikte gerćekleŐti. Rahiplerin cahil bıraktıkları halka bireysel hakları, zihnın özgürleŐmesini getiren bu devrim, uzun zaman insanlıđa yararlı dűnűm noktalarından biri olarak kabul edildi. Bundan bűyle insanların eŐit ve kendi kendilerinin efendisi olacaklarına inanıldı. Ama Őimdi Reformasyon’un, o zamana kadar entelektűel kűleliđi tekeline bulunduran Katolik kilisesinin karŐısında, baŐka buyurgan kiliselerin kurulmasıyla sonućlandıđını biliyoruz. Reformasyon sırasında, servet ve kadrolar yeni iktidarı gűçlendirecek Őekilde el deđiŐtirdi, iki tarafta da halkı yeni bićimlerde sűműrecek, Cizvitler ve Cizvit karŐıtları gibi tarikatlar ortaya ćıktı. Luther ve Calvin kendi gűrűŐlerini paylaŐmayanlara karŐı Aziz Dominicus ve II. Innocentius ile aynı acımasız, hoŐgűrűsűz dili kullandılar. Engizisyonda olduđu gibi, casusluk yaptılar, hapsettiler, bedenleri parćaladılar, yaktılar; temelde onların űđretileri de krallara ve “Kutsal Sűz”űn yorumcularına itaati esas alıyordu.

(...)

Halihazırda berbat durumda olsak da, bir sonraki devrimi haber veren muazzam bir evrim geçirdik. Bu evrim, kaynakların kısıtlılığını ve açların kaçınılmaz ölümünü vazededen ekonomi “bilimi”nin hatalı olduğunun kanıtlanması ve yakın geçmişe kadar yoksul olduğuna inanarak acılar çeken insanlığın, zenginliğinin farkına varmasıdır. “Herkes ek-mek” idealinin bir ütopya olmadığı anlaşılmıştır. Dünya hepimizi beslemeye yetecek kadar geniş, refah içinde yaşatabilecek kadar zengin. Verdiği ürünler herkesin beslenmesine yetebilir; lifli bitkileri herkese giysi sağlayabilir; taşları ve killeri herkesi ev sahibi yapabilir. En basit haliyle ekonomik gerçek budur. Dünyanın ürettikleri, üzerinde yaşayanlara yettiği gibi, tüketim ansızın iki katına çıksa bile yeterlidir. Mekanığın, meteorolojinin, fizik ve kimyanın sunduğu tüm kaynakları harekete geçiren bilim, geleneksel yöntemlerle yapılan tarımı ileriye taşımasa bile bu böyledir. İnsanlığın geniş ailesinde, açlık sadece kolektif bir suç değil, tam anlamıyla saçmalaktır. Çünkü elde edilen ürün, tüketim ihtiyaçlarının iki katından fazladır.

Mutlak düşünce, ifade ve düşünceye kısıtlama getiren, söylenen sözcükleri geri alınamaz, son söz halinde tartıştıran, hatta işçiye patronun emriyle elini kolunu bağlayıp açlıktan ölmesini vazededen kurumlarla uyuşmadığını söylemek gereksiz. Muhafazakar-

lar, devrimcilere “din, aile ve mülkiyet düşmanı” derken yanılmamışlardır. Evet, anarşistler hayatımıza dogmanın nüfuzunu ve doğaüstünün müdahalesini reddederler. Bu bakımdan, dayanışma ve kardeşlik idealleri için mücadele etseler de din düşmanıdırlar. Evet, “ticari anlaşmadan” başka bir şey olmayan evliliklerin feshedilmesini, yerine karşılıklı sevgi, saygı ve başkalarının onuru üzerine kurulu özgür birlikler getirilmesini isterler. Bu bakımdan, her ne kadar hayatlarını birleştirdikleri insanlara karşı sevgi duysalar, kendilerini adasalar da, ailenin düşmanıdırlar. Evet, toprak ve ürün istifçiliğini yok etmek, bunları herkese dağıtmak istiyorlar. Toprağın nimetlerini herkesin istifadesine sunmaktan duyacakları mutluluk, onları mülkiyetin düşmanı yapıyor. Tabii ki barışı seviyoruz, bizim idealimiz tüm insanların uyum içinde yaşaması. Ama savaş yanı başımızdan eksik olmuyor. Uzaktan bize, hüznü bir manzara gibi görünüyor çünkü insani meselelerin muazzam karmaşasında barışa giden yol mücadelelerle döşeli.

Ne cumhuriyetin, ne de başarılı “cumhuriyetçiler”in, yani iktidara gelenlerin bize hiçbir yararı olamaz. Aksini ummak safsata, tarihi bir saçmalık olurdu. Mülkiyet sahipleri ve yönetim sınıfı, tüm ilerlemelerin düşmanı olmaya mahkûmdur. Çağdaş düşüncenin, entelektüel ve ahlaki evrimin taşıyıcıları, toplumun mücadele eden, çalışan, baskı gören

kesimidir. Düşünceleri geliştiren ve gerçekleştiren büyük zorluklarla, toplum arabasını sürekli ileriye götüren bu kesimdir, muhafazakârlar ise durmadan arabayı yoldan çıkarmaya, çamura saplamaya çalışırlar.

Ama ya evrimci ve devrimci arkadaşlarımız, sosyalistler, onlar da mı davaya ihanet edebilecek tiy-nette? Aralarından anlar da mi “devlet gücünü eline geçirmek” isteyenler başarılı olduğunda, onların da bir gerileme süreci yaşadıklarını göreceğiz miyiz? Sosyalistler bir gün hakimiyet sağlarsa, kuşkusuz öncülleri cumhuriyetçiler gibi hareket edeceklerdir. Tarihin yasaları onların hatırına esnemeyecektir. İktidara geldiklerinde, engelleri ortadan kaldırmak ve bahanesi ya da yanılışıyla da olsa, güçlerini kullanmaktan geri kalmayacaklardır. Dünya, kendini olağanüstü yetenekli gören, olağanüstü güçleriyle toplumu dönüştürebileceği hayaliyle yaşayan hırslı ve naif insanlarla dolu; ne var ki bunlar, lider konumuna yükseldiklerinde ya da yüksek yönetici mekanizmasında yer aldıklarında, tek başına kendi iradelerinin gerçek iktidar yani kamuoyu üstünde hiçbir etkisi olmadığını görürler, tüm çabaları çevrelerini saran kayıtsızlık, haset ve garaz yüzünden kaynayıp gider. Bu durumda, hükümetin rutin işlerini yapmaktan, ailelerini zenginleştirmekten, arkadaşlarını kayırmaktan başka ne yapabilirler?

İktidar aygıtını ele geçirmeye niyetlenenler, kuşkusuz kendilerini amaçlarına ulaştıracak en emin yolları kullanmak zorundadırlar. Genel oy hakkına sahip olan cumhuriyetlerde kalabalıklara, kitlelere kur yaparlar. Şarap tüccarlarıyla seve seve ittifak kurar, tavernalarda halka inerler. Nereden gelirse gelsin tüm seçmenleri kabul edecekler, şekilcilik uğruna bütünlüğü feda etmekte sorun görmeyeceklerdir. Düşmanlarını aralarına alacaklardır ki, bunun organizmaya zehir zerk etmekten farkı yoktur. Monarşiyle yönetilen ülkelerde, çok sayıda sosyalist hükümet biçimini umursamadıklarını ilan ediyor, hatta, tek kişinin hükümranlığıyla insanlar arası kardeşçe yardımlaşmayı bir arada düşünmek mantıken mümkünmüş gibi, toplumsal dönüşüm planlarını gerçekleştirmekte yardım almak için krallığın bakanlarına çağrıda bulunuyorlar. Fakat eyleme geçmek için sabırsızlananlar engelleri göremeyebilir, inançlılar dağları yerinden oynatacaklarını sanır.

Dinciye baktığında, onda bir sosyalist Hristiyan görmeye çalışır. Liberal burjuvaya bakarken kafasında bir reformcuyu canlandırır. Kimi zaman, “mülk sahibini” ya da “patronu” ürkütmemeye özen gösterir. Hatta kendi taleplerini onlara barış güvencesi olarak sunar. “1 Mayıs” sermayeye karşı verilen uzun mücadeleyi temsil eden gün, çelenkler ve danslarla kutlanan bir bayrama dönüşür.

Seçmenlere yaptıkları bu yüzeysel jestlerin sonucunda, adaylar da yavaş yavaş hakikatin onurlu lisanını, mücadelenin uzlaşmaz tavrını unuturlar. Bu siyasetçiler peşinde oldukları makamlara gelmeyi, altın püsküllü kürsünün karşısındaki kadife sıralarda oturmayı başardıklarında, daha da çabuk yozlaşırlar. Bu noktada onlardan karşılıklı sırtıtma, tokalaşma, yandaşlarını kayırma uzmanı olmaları beklenir.

[On- lar] belirleyici bir pozisyona geldiklerini zannederken belirlenen olmuşlardır. Tarihçi, bu kaçınılmaz sonucu saptamakla ve kendilerini düşüncesizce siyasete atan devrimciler için bir tehlike teşkil ettiğine dikkat çekmekle yetinmelidir.

...

Günbegün evrim bizi, şimdiden “toplumsal devrim dediğimiz, hem barışçı hem şiddet içeren dönüşümlere biraz daha yaklaştırıyor. Bu devrim, her şeyden öte şahısların ve şeylerin despotik gücünü ve kolektif emeğin ürünleri üzerindeki tekelciliği yok edecek.

Bu evrimsel süreçteki en önemli olay, İşçi Enternasyonalî'nin ortaya çıkışıdır. Bu fikir, farklı uluslardan insanların, kardeşlik ve ortak çıkarlar doğrultusunda birbirlerine yardımlaşmaya başladıklarından beri kuşkusuz filizlenmekteydi. 18. yüzyıl felsefecileri Fransız İhtilali'ne “İnsan Hakları” bildirgesini

yazdırdıkları gün kuramsal olarak da var oldu. Ama bu haklar sözde kalmıştır ve bu sloganı dünyaya haykırın meclis, aynı hakları kendi halkına uygulamaya özen göstermiştir.

Hakkını talep etme ruhu mazlum kitlelere sırayet ettiğinde, görünüşte çok az önemi olan bir olay bile, değişimi mümkün kılan şok dalgaları yaratabilir, tıpkı bir kıvılcımın bir fiç barutu patlatması gibi. Büyük mücadelenin işaretlerini şimdiden görüyoruz. Sözelimi, 1890'da, bilinmeyen bir şahıs, bir ihtimal Avustralyalı bir yoldaş tarafından yapılan "1 Mayıs" çağrısı yankılandığında dünya işçilerinin ansızın aynı fikir doğrultusunda birleştiklerini gördük.. O gün, resmen sona erdirilmiş olan Enternasyonal'in, hayata döndüğünü gördük -liderlerin komutuyla değil, kitlelerin baskısıyla-.

Başka türden bir haykırış, ani, kendiliğinden, beklenmeyen bir feryat, daha da şaşırtıcı sonuçlara yol açabilir. Şu ya da bu neden, önemsiz bir olay, koşulların -tüm ekonomik koşulların- dayatması kimsenin kayıtsız kalamayacağı bir krize yol açacaktır. O anda, haksızlıkların, kefareti ödenmemiş acıların, hakim olamadıkları bir nefretin duygusunu kalplerinde biriktirenlerin muazzam enerjisi aniden patlayacaktır. Her gün böyle bir felakete gebe dir. Bir işçinin görevinden uzaklaştırılması, yerel bir grev, beklenmedik bir katliam, devrime yol açabilir:

Dayanışma hissi her gün artıyor ve yerel ölçekteki her sancı tüm insanlığı sarsmaya başlıyor. Birkaç yıl önce, fabrikalarda yeni bir isyan nidası yükseldi; işçiler “genel grev” diye haykırdılar. Bu terim garip-sendi, sanki bir rüya tabiriymiş, düşsel bir umutmuş gibi anlaşıldı, ardından daha yüksek sesle tekrar edildi ve şu anda öyle güçlü bir şekilde yankılanıyor ki kapitalistlerin dünyasını titretiyor. Hayır, genel grev imkânsız değildir. İngiltere, Belçika, Fransa, Almanya, Amerika ve Avustralya’da ücretle çalışanlar, hep birlikte aynı gün, emeklerini patronlarından esirgeyebileceklerinin farkına vardılar.

Başarısızlıkların hiçbiri bizi yıldırılmaz çünkü art arda gelen çabalar toplumsal iradenin durdurulamayacak kadar güçlü olduğuna işaret ediyor. Arayış içinde olanları ne hayal kırıklıkları ne de alaylar caydırabilir. Ayrıca önlerinde bir “kooperatif-tüketici dernekleri ve başka kooperatifler- örneği var ki bunların kuruluşu çoğaldı ve son derece verimli çalışıyorlar. Kuşkusuz bu dernekler arasında da kısa süreli ömürlü olanlar var- özellikle de en başarılı olanlar; elde ettikleri kazanç ve bu kazancı çoğaltma arzusu kooperatif üyeleri arasında para sevgisini yaygınlaştırdı ya da en azından ilk yılların devrimci tutkularından sapmalarına yol açtı. En büyük tehlike de budur, çünkü insan her zaman mücadeleden kaçmak için bahane üretmeye hazırdır.

Devrimci davaya tam bağılığın getirdiğı sorunları ve tehlikeleri bir yana itip kendini yalnızca işine adanmak o kadar kolay ki.

Bununla birlikte çalışkan ve samimi anarşistler, her yerde ortaya çıkan ve birbirleriyle birleşerek git-tikçe genişleyen organizmalar meydana getiren, sa-nayi, taşımacılık, ziraat, bilim, sanat ve eğlence gibi çok çeşitli iş dallarına yayılan bu kooperatiflerden büyük dersler çıkarabilirler. Karşılıklı yardımlaşma-nın bilimsel pratiğı yayılıyor ve kolaylaşıyor, geriye sadece, tüm bu hizmet takasını basitleştirmek, sa-dece üretim ve tüketim istatistiklerinin kayıtlarını tutarak, artık işlevsiz kalan borç ve kredileri kayde-den “defter-i kebirler”den kurtulmak kalacak.

Anarşist Kütüphane

Elisée Reclus
Evrim, Devrim ve Anarşist İdeal
1898

30.08.2023 tarihinde şuradan alındı: anarsizm.org

Çeviri: Murat Devres

Bu çeviri orijinal metnin kısaltılmış halidir.

İngilizce Aslı: Evolution, Revolution, and the
Anarchist Ideal

tr.anarchistlibraries.net